

FORMING OF PROFESSIONAL WORLD VIEW OF FUTURE SPECIALISTS OF CORRECTION EDUCATION IN THE PROCESS OF ACTIVE SOCIALPSYCHOLOGICAL COGNITION

Abstract. *The problem questions of forming of professional world view of future specialists of correction education are reflected. It is marked that a professional world view can be presented as a dynamic system in unity of three components: cognition, motivational-valued and operation. The theoretical analysis of educational technologies, that certifies that maintenance of studies must organically combine both carrying out, purposeful, design and procedures reflection, is conducted. Possibilities of active socialpsychological cognition are considered in the context of traditional studies and personality oriented educational technologies in relation to forming of professional world view of future specialists.*

Key words: *professional world view, educational technologies, active social-psychological cognition.*

Постановка проблеми

Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни у системі професійної освіти. Наше сьогодні вимагає від національної вищої школи, спираючись на кращі традиції і досягнення професійної освіти та психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути підхід до змісту фахової підготовки і виховання студентської молоді, до розроблення і впровадження перспективних технологій навчання.

Актуальність проблеми дослідження. Нинішня система професійної підготовки майбутніх фахівців корекційної освіти у вузі націлена, передусім, на формування професійно-важливих якостей особистості спеціаліста, із структуруванням яких ототожнюється розвиток суб'єкта професійної діяльності, формування його професійного світогляду. Означені складові реалізуються, зокрема, через активні методи навчання, серед яких метод активного соціально-психологічного пізнання, розроблений академіком НАПН України Т. Яценко, виділяється як окрема одиниця сучасних особистісно орієнтованих освітніх технологій. Висвітлення характерних особливостей та можливостей АСПП щодо формування професійного світогляду майбутніх фахівців являється актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У психологічному плані ідея професіоналізму розглядається дещо ширше, ніж просто уявлення про високий рівень умілості професіонала.

Є. Клімов розглядає професіоналізм як складну систему, що виконує не лише зовнішню функцію («віддачу»), а й необхідні складні та різноманітні внутрішні, зокрема, психічні функції. До таких *внутрішніх психічних функцій належать*: побудова образу майбутнього результату діяльності; деяке «виношування» уявлень про шляхи і способи, варіанти досягнення цього результату; попереднє емоційне налаштування на роботу; загальне усвідомлення захищеності в суспільстві; певний образ довколишнього світу взагалі.

Окремі уявлення, образи — регулятори поведінки і діяльності, виникають у кінцевому результаті саме в контексті цілісного образу світу, що сформувався у конкретної людини на певний момент часу.

Слід зазначити, що суб'єктивна картина професійної діяльності або професійна самосвідомість, індивідуальний стиль іноді ототожнюються з поняттям «професійно орієнтований світогляд», який відображає прямий зв'язок професії з формуванням поглядів людини на буття, оцінкою перспектив життєвого шляху, ставленням до духовних, культурних, інтелектуальних цінностей.

Світогляд — це не тільки зміст, а й спосіб освоєння навколишнього світу, відносно автономна і стійка система внутрішніх детермінант життєдіяльності людини. Виникаючи як складний результат практичної взаємодії людини з навколишньою дійсністю — природою та суспільством, світогляд постає у вигляді цілісної, багаторівневої, складно організованої системи соціальних установок, яка володіє фундаментальними для життєдіяльності особистості функціями. У системі світогляду діалектично взаємопов'язані думки і почуття, спонукання і дії, свідоме і несвідоме, об'єктивне і суб'єктивне. Внаслідок цього світогляд можна розглядати як суб'єктивну реальність, що активно формується⁷.

На філософсько-методологічному рівні проблемою світогляду займалися О. Білодід, Є. Бистрицький, В. Вернадський, А. Касьян, Т. Ойзерман, О. Спіркін, І. Сисоєнко, С. Кримський, В. Чорноволенко, В. Шинкарук та ін. Вони зробили вагомий внесок у розроблення структури та умов формування світогляду особистості. Розроблення категорії світогляду, методів його формування займає провідне місце і в працях психологів (Л. Божович, Б. Додонов, А. Ковальов, І. Краснобаєв, Т. Тамбовцев, Б. Теплов, Т. Яценко та ін.).

Педагогічні проблеми формування світогляду у навчальній та громадській діяльності досліджуються М. Алексєєвим, Р. Арцишевським, М. Кузьміною, О. Кукушкіною, Б. Лихачовим, Н. Огурцовим, В. Сластьоніним, Г. Школярем та ін.

Мета статті: розглянути можливості методу активного соціально-психологічного пізнання щодо формування професійного світогляду майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу

Професійний світогляд педагога-дефектолога, логопеда, спеціального психолога можна розглядати як динамічну систему в єдності трьох компонентів: когнітивного, мотиваційно-ціннісного й операційного. Відповідно до виділених компонентів виокремлюються критерії та показники їхньої сформованості⁸.

Когнітивний компонент визначає світорозуміння майбутнього фахівця (синтез та узагальнення знань). Його показниками є: психолого-педагогічна й фахова компетентність; педагогічне мислення; загальнокультурна ерудованість; креативність, здатність до самопізнання.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає світосприйняття майбутнього спеціаліста корекційної освіти (духовно-моральна зрілість) й характеризується такими

⁷ Мировоззрение. Духовность. Ценности: сб. науч. ст. / под науч. ред. А. П. Горячева. — Волгоград : Прайм Пресс, 2000. — 245 с.

⁸ Пахомова Н. Г. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ : моногр. / Н. Г. Пахомова. — Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. — 346 с.

показниками: світоглядна спрямованість особистісної позиції; ціннісне ставлення до професійної діяльності, до себе як до професійного педагога-дефектолога.

Операційний компонент зумовлює світовідношення майбутнього спеціаліста (самореалізація в педагогічній діяльності та спілкуванні), його показниками є: досвід педагогічної, корекційної діяльності; уміння й навички педагогічної взаємодії та спілкування; ступінь творчості в реалізації професійно-світоглядних цінностей, саморозвиток⁵.

Навчально-виховний процес ВНЗ включає не тільки навчання й організаційно-виховну діяльність педагога. Вагомим елементом цього процесу виступають педагогічні відносини викладача і студентів зі сферами постійного взаємозв'язку між ними в процесі спільної (навчальної, виховної, комунікативної) діяльності.

Характер і стиль цих відносин має безпосередній і значний вплив на формування морально зрілої особистості майбутнього спеціаліста.

Становлення майбутнього спеціаліста, якщо воно відбувається в атмосфері взаємної поваги і вимогливості, з творчого пошуку і наукових досліджень студентів, нетерпимості і принципової оцінки будь-яких порушень законодавства і моралі, само по собі виховує в майбутнього спеціаліста стиль майбутньої діяльності і відносин з людьми².

Перехід у сферу формування особистості передбачає зміщення акцентів у розумінні сутності педагогічної освіти.

Головним є не те, яка якість знань майбутнього вчителя, а які завдання поставив він перед собою в процесі навчання. Гуманізація педагогічного світогляду пов'язана передусім з готовністю спеціаліста корекційної освіти відмовитися від застарілих функціонально-рольових стереотипів¹.

У цьому контексті особливої значущості набуває проблема оновлення всієї системи психолого-педагогічного забезпечення вищої професійної освіти педагога-дефектолога, що сприятиме всебічному «людинознавчому» наповненню його педагогічного світогляду.

Останнє потребує нових технологій професійно-педагогічної підготовки, орієнтованих на модифікацію суб'єктивного простору майбутніх спеціалістів, їхнього внутрішнього «Я» через формування механізмів педагогічної рефлексії, професійного самоаналізу та саморегуляції. Спеціаліст корекційної освіти — не тільки професійно спрямована система, а й система, що саморегулюється. Це виявляється у відчутті й усвідомленні професійного «Я». Воно включає в себе: образи «Я» («Я» в минулому, «Я» в теперішньому, «Я» в майбутньому), «Я-концепцію»³.

Теоретичний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що для забезпечення здібності майбутніх спеціалістів корекційної освіти до реалізації прикладного аспекту професійного світогляду в конкретних ситуаціях, в процесі навчання у вузі треба

---

⁵ Горожанкіна О. М. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього педагога-музиканта : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / О. М. Горожанкіна. — К., 2010. — 25 с.

² Бодальов А. А. О феномене акме и некоторых закономерностях его формирования и развития / А. А. Бодальов // Мир психологии. — М., 1995. — № 3. — С. 48–64.

¹ Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204 с.

³ Бондар Г. О. Пошук шляхів формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів при викладанні філологічних дисциплін / Г. О. Бондар // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. — 2005. — Вип. 11. — С. 123–128.

сформувати професійно важливі якості, серед яких найбільш значущими є: комунікабельність, емпатійність, самокритичність, адекватна самооцінка, здібність до самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю поведінки, а також критерії професіоналізму: високий рівень працездатності, мобілізованості тощо.

Педагогічні і психологічні дослідження порівняльної ефективності різних технологій навчання і корекції показують різну ефективність конкретних інноваційних підходів, що зумовлюють комплексний психолого-педагогічний аналіз теорії і практики навчальних, виховних і корекційних технологій та визначення їх структурних компонентів.

Аналіз наукової літератури щодо проблеми освітніх технологій засвідчує, що зміст навчання має органічно поєднувати як виконавські, так і само визначальні.

Означені складові навчання реалізуються, зокрема, через *активні методи*, які позначаються як *освітні технології*.

Як зауважують А. Жук⁶ та Н. Кошель, лише ті методи можуть бути віднесені до активних, застосування яких створить умови для прояву активності суб'єктів в умовах сумісної діяльності.

У представленому огляді активних методів навчання дослідники виокремлюють авторський метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП). Метод АСПП, розроблений академіком НАПН України Т. Яценко у ракурсі психодинамічної теорії, являє собою «цілісну психолого-педагогічну систему, спрямовану на глибинне пізнання особистості»⁹, що сприяє розширенню самосвідомості суб'єкта навчання.

Зупинимось на обґрунтуванні назви методу — *активне соціально-психологічне пізнання*, порівнюючи його з *традиційним навчанням*.

Особливістю навчання в групах АСПП є те, що воно здійснюється на аналізі суб'єктом змісту власної поведінки у групі. АСПП передбачає структурування процесу, при цьому структура є більше відкритою, ніж у більшості навчальних ситуацій, що забезпечується принципами групової роботи, а саме: взаємним прийняттям, рівністю, щирістю, відвертістю, добровільністю, довірою один до одного, відсутністю оцінних суджень, взаємодією у ситуації «тут і зараз», конфіденційністю. Керівник групи «навчає» власною поведінкою на засадах принципу рівності, на відміну від традиційної ролі учителя, який «передає» знання учням.

Відмінність АСПП від традиційного навчання полягає в організації самого процесу взаємодії між педагогом і суб'єктом навчання. Традиційне навчання передбачає взаємозв'язок між окремими навчальними одиницями (тема, розділ), циклами. При цьому все ж таки знання мають більш автономний характер⁹.

У процесі традиційного навчання вчителю відомі стратегічні лінії шляху до пізнання учнями чогось нового. Керівник АСПП також знає основні напрями розвитку групи та самопізнання кожного з її учасників у контексті розкриття важливих, але не до кінця усвідомлюваних ними аспектів власної особистості.

Обґрунтовуючи групову практику активного соціально-психологічного пізнання як прогресивне «навчання», Т. Яценко виокремлює такі його *особливості*: керів-

---

⁶ Жук А. И. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов: учеб.-метод. пособие / А. И. Жук, Н. Н. Кошель. — Минск : Аверсэв, 2004. — 336 с.

⁹ Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції. Активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. / Т. С. Яценко. — К. : Вища шк., 2004. — 679 с.

ництво певним процесом носить недирективний, часто прихований характер; підтримується та заохочується ініціатива учасників навчання; взаємини між керівником та учасниками навчання будуються на основі співробітництва; повна єдність змістової та процесуальної сторони навчання; об'єктом уваги учасників навчання є не тільки результати певного процесу, а і його динаміка; ефективність навчання визначається не лише засвоєнням нових знань, а й оволодінням процесом і методом їх пізнання; пізнання здійснюється завдяки створенню проблемної ситуації та мислення суб'єкта, вирішення якої призводить до відкриття нового, раніше не усвідомлюваного, але особистісно значущого матеріалу; відпрацювання (тренаж) умінь та навичок виступає як супроводжувальне і другорядне явище щодо процесу пізнання.

Використання поняття «активне» означає, що під час навчання суб'єкт задіяний цілісно як особистість через актуалізацію попереднього досвіду спілкування, вербальних і невербальних засобів самовираження, власного особистісного потенціалу. Все це створює у суб'єкта особливий стан активності, що виявляється у підвищенні сенситивності стосовно себе та іншої людини. Суттєвою відмінністю традиційних освітніх технологій є те, що активність суб'єкта є заданою, коли недостатньо враховуються бажання і інтереси того, хто навчається. При цьому акцент зміщується у бік розвитку емоційно-вольових якостей особистості, а не розвитку особистості в цілому, що забезпечується засобами глибинної психокорекції за методом АСПП. У назві підкреслюється також соціальний аспект навчання, оскільки воно відбувається у групі і за допомогою групи, а основним його змістом є взаємини між учасниками групового процесу у ситуації «тут і зараз», динаміка означеної взаємодії. Використання терміну «психологічне» обумовлене забезпеченням індивідуалізованого ефекту навчання через процесуальну психодіагностику особистісних труднощів спілкування, які детермінуються внутрішніми неусвідомленими (і стабілізованими) суперечностями психіки суб'єкта, пов'язаними із системою «психологічних захистів»⁴.

Під час роботи у групі АСПП її учасники здобувають не стандартні знання (акцент на змістовному аспекті), а рефлексивні (аспект на динамічному аспекті), які отримуються досвідним шляхом через актуалізацію власних емоційних переживань, інтелекту і поведінки. В основу АСПП покладено аналіз власного досвіду суб'єкта в міжособистісних стосунках.

Ефективна результативність навчання обумовлюється когнітивним рівнем опрацювання отриманого групового матеріалу.

Тож, активне соціально-психологічне пізнання сприяє розвитку *здібності до рефлексії*, що розширює межі пізнання, посуває суб'єкта навчально-виховного процесу до самовдосконалення. АСПП є цілісною системою, яка поєднує у собі теоретичні та практичні, процесуальні та процедурні, соціальні та психологічні аспекти.

Висновки

Отже, глибинною сутністю поняття «професійний світогляд спеціаліста корекційної освіти» є поєднання духовно-етичних, психологічних та особистісних якостей

---

⁴ Білуха Т. І. Співвіднесеність активного соціально-психологічного навчання з освітніми технологіями / Т. І. Білуха // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. — № 8(32). — С. 133–138. — (Серія «Психологічні науки»).

педагога-дефектолога. У широкому сенсі світогляд корекційного педагога виступає формою самосвідомості його цілісної особистості, способом і результатом освоєння й «привласнення» ним світу, причому насамперед — крізь призму специфічних завдань і змісту педагогічної діяльності.

Ефективність формування професійного світогляду майбутнього спеціаліста корекційної освіти забезпечується створенням комплексу педагогічних умов: мотиваційне забезпечення розвитку професійного світогляду майбутнього педагога-дефектолога; активне використання світоглядно-розвивального складника змісту фахових дисциплін; створення професійно-творчого середовища у ВНЗ з активізацією самостійної навчально-пізнавальної діяльності, запровадження педагогічної технології формування професійного світогляду майбутнього фахівця.

АСПП можна класифікувати як окрему одиницю сучасних освітніх технологій, яка гармонійно поєднує у собі психолого-педагогічні аспекти впливу на особистість із цілісним пізнанням її психіки, що сприяє розвитку особистісних і професійних якостей та професійній адаптації суб'єкта навчання, в єдності з якими формується його професійний світогляд.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Вважаємо, що дослідження глибинно-психологічних особливостей майбутніх фахівців корекційної освіти в контексті методу АСПП, розробленого академіком НАПН України Т. Яценко, є перспективним у напрямі формування їхнього професійного світогляду.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204 с.
2. Бодальов А. А. О феномене акме и некоторых закономерностях его формирования и развития / А. А. Бодальов // Мир психологии. — М., 1995. — № 3. — С. 48–64.
3. Бондар Г. О. Пошук шляхів формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів при викладанні філологічних дисциплін / Г. О. Бондар // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. — 2005. — Вип. 11. — С. 123–128.
4. Білуха Т. І. Співвіднесеність активного соціально-психологічного навчання з освітніми технологіями / Т. І. Білуха // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. — К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. — № 8(32). — С. 133–138. — (Серія «Психологічні науки»).
5. Горожанкіна О. М. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього педагога-музиканта : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / О. М. Горожанкіна. — К., 2010. — 25 с.
6. Жук А. И. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов: учеб.-метод. пособие / А. И. Жук, Н. Н. Кошель. — Минск : Аверсэв, 2004. — 336 с.
7. Мировоззрение. Духовность. Ценности: сб. науч. ст. / под науч. ред. А. П. Горячева. — Волгоград : Прайм Пресс, 2000. — 245 с.
8. Пахомова Н. Г. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ : моногр. / Н. Г. Пахомова. — Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. — 346 с.

9. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції. Активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. / Т. С. Яценко. — К. : Вища шк., 2004. — 679 с.

FORMING OF PROFESSIONAL WORLD VIEW OF FUTURE SPECIALISTS OF CORRECTION EDUCATION IN THE PROCESS OF ACTIVE SOCIAL PSYCHOLOGICAL COGNITION

The problem questions of forming of professional world view of future specialists of correction education are reflected.

It is marked as a result of theoretical research of problem, that a professional world view can be presented as a dynamic system in unity of three components : cognitive, motivational-valued and operation. In accordance with the distinguished components criteria and indexes of their formed are distinguished.

The use of concept "active" is illuminated studies, during that a subject is involved integrally as personality through actualization of previous experience of communication, verbal and verbal facilities of self-expression, own personality potential. It is underlined that "active" studies create for a subject the special state of activity, that appears in the increase of sensitivnosti in relation to itself and other man.

In the presented review of active methods studies are accented attention on active social psychological cognition, worked out by an academician National academy of pedagogical sciences Ukraine of T. Yacenko, as to separate unit of modern educational technologies, that harmoniously combines in itself the psychology-pedagogical aspects of influence on personality with integral cognition of her psyche, that assists to development of personality and professional internals and professional adaptation of subject studies in unity with that formed him professional world view.